

Olga Zamecka-Zalas*

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach
Filia w Piotrkowie Trybunalskim

Wychowanie dziecka w polskiej kulturze w warunkach emigracji na przykładzie polskich szkół sobotnich w Londynie

KEYWORDS

native education, Polish Saturday schools, emigration

ABSTRACT

Olga Zamecka-Zalas, *Wychowanie dziecka w polskiej kulturze w warunkach emigracji na przykładzie polskich szkół sobotnich w Londynie* [Upbringing a child in Polish culture in the conditions of emigration, on the example of Polish Saturday schools in London]. *Kultura – Społeczeństwo – Edukacja* nr 2(20) 2021, Poznań 2021, pp. 241–255, Adam Mickiewicz University Press. ISSN 2300-0422, ISSN (Online) 2719-2717. DOI 10.14746/kse.2021.20.15

The aim of the article is to present the problem of raising a child in emigration, in Polish culture and national tradition, on the example of Polish Saturday schools in London. To implement the research problem, a monographic method was used, as well as a critique of documents and previous literature in this field. The result of the research is to present the role and merits of Polish schools of native subjects in the upbringing of children in emigration, based on the example of institutions operating in London. The article presents various forms of cooperation between Saturday schools and parents in the process of national education of their children. The patriotic upbringing of several generations of young Poles who are aware of their roots and are proud of their origins, is a great merit of the Polish schools of native subjects in London.

* ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3005-3125>.

Wprowadzenie

Polska edukacja za granicą i wychowanie dzieci i młodzieży w polskiej kulturze to nie tylko utrwalenie tożsamości i tradycji narodowej, ale również szansa na rozwój intelektualny i społeczny oraz lepszy start w dorosłe życie.

Polityka Unii Europejskiej wyraźnie określa jak ważna jest biegła znajomość języka ojczystego dla uczniów-imigrantów i akcentuje wartość dwujęzyczności. Dwujęzyczność to nie tylko umiejętność posługiwania się dwoma językami. To nie tylko znajomość rozróżniania języków czy posługiwania się nimi, ale znajomość danej kultury, myślenie w dwóch językach (Edwards, 2013). Badania naukowe dowodzą, że dzieci zakorzenione w kulturze swoich rodziców oraz posługujące się ich językiem oraz językiem kraju zamieszkania, czyli dzieci dwujęzyczne, mają wzmocnione poczucie własnej wartości i tożsamości, lepiej się uczą, a tym samym mają większe możliwości osiągnięcia kariery zawodowej oraz wyższej pozycji społecznej i materialnej (Stochniół, 2016).

Dwujęzyczność pozwala patrzeć na świat z dwóch odrębnych perspektyw, poszerzając zakres jego rozumienia. Osoby dwujęzyczne mają pogłębianą wrażliwość kulturową i społeczną oraz dobrze rozwinięte zdolności analityczne i empatyczne. Są z reguły bardziej świadome społecznie i otwarte na inne kultury oraz zwyczaje. Mają większe możliwości adaptacji społecznej i kulturowej (Stochniół, 2016).

Wielka Brytania prowadzi własną politykę integracyjną i językową dla wszystkich dzieci migracyjnych. Najważniejszym jej celem jest integracja dzieci w środowisku szkolnym, umożliwienie nauki w języku angielskim, stworzenie szans wszystkim dzieciom, wdrażanie do poszanowania innych kultur i religii oraz polityka antydyskryminacyjna. W każdej szkole zatrudniani są polscy nauczyciele, którzy pomagają polskim uczniom w adaptacji w szkole angielskiej i nauce języka angielskiego. Jednak program szkół angielskich nie obejmuje nauki w języku ojczystym, lekcji historii czy geografii Polski, dlatego polska emigracja organizuje edukację ojczystą we własnym zakresie, m.in. poprzez polskie szkoły sobotnie. Angielski system edukacyjny honoruje języki ojczyste i umożliwia zdawanie egzaminu państwowego z wielu języków, w tym także z języka polskiego (Howe, 2016a).

Historia powstania polskich szkół sobotnich

Genezy powstania szkół polskich w Wielkiej Brytanii możemy doszukiwać się już w XIX wieku, ale obecny model i zasady działania ukształtowały się po II wojnie światowej. Wielka Brytania stała się wówczas miejscem osiedlenia

wielu tysięcy Polaków, natomiast Londyn stał się głównym ośrodkiem polskości, gdzie w dzielnicach Kensington, South Kensington, Belgravia, Earl's Court ulokowano siedziby polskich instytucji i organizacji oraz zamieszkało najwięcej Polaków (Radzik, 1991b).

Podstawowym zadaniem i obowiązkiem rządu polskiego na emigracji było zapewnienie tysiącom dzieci i młodzieży nauki w języku ojczystym, które były pozbawione dostępu do polskiej szkoły, natomiast uczęszczały do szkół angielskich. Społeczność polska na emigracji zdawała sobie sprawę z niebezpieczeństwa wynarodowienia dzieci i młodzieży. Na łamach prasy emigracyjnej podkreślano konieczność dbania o wychowanie patriotyczne dzieci, dla którego bazą są wartości kultury narodowej (Zamecka-Zalas, 2018).

Wychowanie ojczyste na emigracji było zadaniem bardzo trudnym i złożonym, wymagało działań nie tylko ze strony Kościoła i organizacji społecznych, ale również rodziny. Ważnym problemem było przekonanie rodziców o konieczności kultywowania polskości w rodzinie i przekonanie ich, że dwukulturowość nie ma żadnego negatywnego wpływu na proces asymilacji młodego pokolenia, natomiast wzbogaca osobowość dziecka i daje mu lepszy start w przyszłość (Zamecka-Zalas, 2016b).

Najlepszą i dość powszechną drogą przeciwdziałania wynarodowieniu młodego pokolenia była nieobowiązkowa nauka w szkołach przedmiotów ojczystych (tzw. szkołach sobotnich), które miały wyposażać w wiedzę o języku polskim, historii, geografii, kulturze, tradycjach polskich i religii. Pierwsze kursy przedmiotów ojczystych, a następnie szkoły przedmiotów ojczystych powstawały z inicjatywy rodziców, nauczycieli, księży z polskich parafii, a także w ramach działalności stowarzyszeń i organizacji społecznych. Początkowo szkoły utrzymywane były z pieniędzy rodziców, którzy ponosili koszty wynajmu budynku, wynagrodzenia nauczycieli, zakupu pomocy naukowych i książek. Naukę organizowano w prywatnych mieszkaniach lub w lokalach wynajmowanych od szkół angielskich, w których w sobotę i niedzielę nie realizowano zajęć lekcyjnych (Zamecka-Zalas, 2016a).

Aż do lat 50. XX w. szkoły te były tworzone spontanicznie. Następnie organizacją i prowadzeniem szkół zajęły się stowarzyszenia i instytucje emigracyjne. Wówczas sprawa wychowania ojczystego dzieci i młodzieży była ponad podziałami politycznymi i społecznymi, stała się celem wszystkich organizacji polskich na emigracji, w tym: Zrzeszenia Nauczycielstwa Polskiego Zagranicą (dalej: ZNPZ), Stowarzyszenia Polskich Kombatantów (dalej: SPK), Polskiej Macierzy Szkolnej (dalej: PMS) oraz Towarzystwa Przyjaciół Dzieci i Młodzieży (dalej: TPDM) (Zamecka-Zalas, 2019).

Zrzeszenie Nauczycieli Polaków w Wielkiej Brytanii, założone w 1941 roku, z inicjatywy żołnierzy-nauczycieli, zostało przekształcone w 1948 roku w Zrzeszenie Nauczycielstwa Polskiego Zagranicą. Celem tej organizacji była opieka zawodowa i socjalna nad nauczycielami polskimi w Wielkiej Brytanii, ale również we wszystkich krajach, w których są polscy nauczyciele i istnieją polskie szkoły (Chmielewski, 2015), podnoszenie kwalifikacji zawodowych nauczycieli przez kontynuowanie wszelkich form kształcenia, m.in. kursów nauczycielskich, działalność wydawnicza, opieka nad polskim szkolnictwem na uchodźstwie (Radzik, 1992).

ZNPZ organizowało szkoły nauczania przedmiotów ojczytych. Opracowywało m.in. programy nauczania, rekrutowało nauczycieli, ustalało współpracę ze szkołami angielskimi. ZNPZ pełniło funkcje inspektoratu w celu utrzymania odpowiedniego poziomu nauczania w szkołach oraz organizowało szkolenia i kursy dla nauczycieli.

Zrzeszenie Nauczycielstwa Polskiego Zagranicą współpracowało ze Stowarzyszeniem Polskich Kombatantów, które od początku swego istnienia widziało potrzebę zakładania polskich szkół przedmiotów ojczytych dla dzieci polskich przebywających w Wielkiej Brytanii. SPK powołane zostało 23–24 maja 1946 roku podczas I Zjazdu Delegatów w Londynie i było największą organizacją skupiającą żołnierzy kombatantów. Największym sukcesem SPK było stworzenie w latach 1947–1950 systemu szkolnictwa sobotniego. W latach 50. nastąpił szybki rozwój szkół przedmiotów ojczytych prowadzonych przez SPK (Kon-dracki, 1996).

Należy podkreślić, że obie organizacje, tj.: SPK i ZNPZ, dały początki polskiemu szkolnictwu sobotniemu, dopiero później w tę pracę włączyły się inne organizacje, na czele z Polską Macierzą Szkolną (Howe, 2016b). Polska Macierz Szkolna powołana została w 1953 roku, z inicjatywy m.in. gen. Władysława Andersa i Władysława Kańskiego, aby uzupełniać działalność oświatową innych organizacji społecznych. Do zadań PMS należało: utrzymanie i rozwój szkolnictwa polskiego oraz polskiego życia kulturalnego i oświatowego na uchodźstwie, udzielanie pomocy młodzieży w zdobywaniu wykształcenia zawodowego oraz poznaniu wartości kultury polskiej, dążenie do wciągnięcia do pracy oświatowej i szkolnej fachowców i specjalistów: nauczycieli, działaczy oświatowych, uczonych, bez względu na różnice przekonań i ugrupowań politycznych (Zamecka-Zalas, 2017).

Pierwszym prezesem i twórcą PMS za granicą był gen. Władysław Anders. PMS zajmowała się wydawaniem własnych programów, podręczników i czasopism, których autorami byli polscy nauczyciele, historycy, metodycy przebywający w Wielkiej Brytanii po zakończeniu wojny. PMS troszczyła się również

o edukację dzieci polskich i młodzieży na Kresach Wschodnich, do których wysyłała pomoc materialną, książki, pomoce naukowe. Początkowo działalność PMS obejmowała ograniczony zakres czynności. Z czasem działalność tej organizacji została rozszerzona aż stała się centralną oświatą (Podhorodecka, 2003).

Przez ponad 60 lat swojej działalności PMS stała się trwałą częścią polskiej diaspory i jest nadrzędną organizacją polonijną, która sprawuje nadzór nad szkolnictwem polskim na Wyspach i prowadzi rejestr szkół polskich działających na terenie Wielkiej Brytanii. Siedziba jej mieści się w Polskim Ośrodku Społeczno-Kulturalnym (dalej: POSK) w Londynie. Przez wiele lat funkcję prezesa PMS sprawowała Aleksandra Podhorodecka, od 2018 roku funkcję prezesa pełni pani Krystyna Olliffe. Obecnie PMS współpracuje z Ministerstwem Edukacji i Nauki oraz Ministerstwem Spraw Zagranicznych. Członkowie Zarządu Macierzy należą również do Kongresu Oświaty Polonijnej, dbającego o polską edukację na całym świecie (Howe, 2016a).

Najważniejszymi formami działalności PMS są konferencje dla młodzieży i nauczycieli, ponadto wspieranie i koordynacja polskich szkół sobotnich. PMS była i nadal jest inicjatorką egzaminów maturalnych z języka polskiego GCSE (General Certificate of Secondary Education), AS/AL (Howe, 2016a). Wydaje podręczniki szkolne i czasopisma: „Dziatwa”, „Razem Młodzi Przyjaciele”, „Biuletyn PMS”, „Poradnik Metodyczny”, prowadzi księgarnię w POSK-u. PMS rozbudza zainteresowanie dzieci i młodzieży polską kulturą poprzez organizowanie akademii, wystaw konkursów z literatury polskiej i wiedzy o Polsce (Chwastyk-Kowalczyk, 2017).

Drugą organizacją, która obecnie współpracuje ze szkołami sobotnimi, jest ZNPZ; organizuje ona różnego rodzaju konkursy, m.in. konkursy czytania, wykłady z najnowszej historii Polski, obchody świąt i uroczystości, np. Dzień Nauczyciela. Siedzibą ZNPZ jest Polski Ośrodek Społeczno-Kulturalny. Funkcję prezesa pełni Irena Grocholewska. Zrzeszenie współpracuje z organizacjami polskimi na świecie, m.in.: z nauczycielstwem polskim we Francji, Niemczech, Australii, Argentynie, Kanadzie, Stanach Zjednoczonych i Nowej Zelandii (Howe, 2016b).

Polski Uniwersytet na Obczyźnie (PUNO) również ma wielkie zasługi dla rozwoju nauki polskiej za granicą. Działa od ponad 75 lat. Wykładowcami tej uczelni byli profesorowie z Uniwersytetu im. Stefana Batorego w Wilnie i Uniwersytetu im. Jana Kazimierza we Lwowie. Obecnie Zakład Dydaktyki Polonijnej na PUNO prowadzi studia podyplomowe dla nauczycieli polonijnych we współpracy z ośrodkami akademickimi w Polsce, m.in. z Uniwersytetem Jagiellońskim i Uniwersytetem Łódzkim (Howe, 2016a).

Polskie Szkoły Przedmiotów Ojczystych w Londynie

Obecnie w Wielkiej Brytanii działają trzy typy polskich szkół: szkoły społeczne – Polskie Szkoły Przedmiotów Ojczystych (zwane również sobotnimi), szkoły prywatne, szkolne punkty konsultacyjne. Nad dwiema ostatnimi sprawuje patronat Ministerstwo Edukacji Narodowej i Ambasada Rzeczypospolitej Polskiej. Szkoły te realizują rozszerzony program nauczania w większym wymiarze godzin, przeznaczone są dla dzieci, których rodzice przebywają czasowo w Wielkiej Brytanii i zamierzają powrócić do kraju (Howe, 2016a).

Polskie Szkoły Przedmiotów Ojczystych w Londynie są szkołami społecznymi. Powstają głównie z inicjatywy rodziców – migrantów – i organizowane są przeważnie na zasadzie pospolitego ruszenia. Nazwa większości z nich ma postać: Polska Szkoła Przedmiotów Ojczystych – a dalej imię patrona szkoły.

Pierwsze szkoły sobotnie w Londynie powstawały w latach 50. z inicjatywy SPK i we współpracy z ZNPZ dla dzieci polskich uczęszczających do placówek angielskich. Organizowano je w myśl hasła „Zachowamy dzieci polskie dla Polski” (Goławski, 1951, b.p.).

Pierwszą szkołą przedmiotów ojczystych, która powstała w Londynie po II wojnie światowej w 1950 r., była Szkoła Przedmiotów Ojczystych im. Stefana Żeromskiego na Chiswick/Gloucestera (Goławski, 1970). Pierwsze lekcje z pięcioma uczniami prowadziła nauczycielka Celina Mikołajczak (Adamiak-Pawelec, 2012). Pod koniec pierwszego roku nauki uczęszczało do szkoły 22 uczniów. Uczono języka polskiego, religii, elementów historii i geografii Polski oraz śpiewu i tańców narodowych pod kierunkiem Olgi Żeromskiej (Adamiak-Pawelec, 2012). W ciągu 20 lat w szkole uczyło się ponad 1000 uczniów. Z powodu małej liczby dzieci i problemów lokalowych szkoła przerwała działalność w 1989 r. (Adamiak-Pawelec, 2012).

Następna szkoła zorganizowana w Londynie to Szkoła pod wezwaniem Matki Boskiej Częstochowskiej, przy parafii polskiej Devon Road. Założył ją w 1950 r. ks. Narcyz Turulski, były kapelan wojskowy, człowiek o wielkim sercu i szerokiej wizji, przyjaciel dzieci i młodzieży. Uważał, że należy zająć się dziećmi i młodym pokoleniem, które wchodziło w życie angielskie z dala od Ojczyzny i kontaktu z polską kulturą (Radzik, 1991a; O’Driscoll, 2010).

W 1950 roku powstała również Polska Szkoła Przedmiotów Ojczystych im. Tadeusza Kościuszki na Ealingu, założona przez ks. Adama Wróbla, która utworzona została z pomocą garstki Polaków pozostających po II wojnie światowej w Wielkiej Brytanii jako uchodźcy polityczni (Zamecka-Zalas, 2018). W pierwszym roku działalności tej szkoły uczęszczało do niej 19 uczniów, a zajęcia lekcyjne prowadziła jedna nauczycielka. Dzisiejsza Polska Szkoła Przedmiotów

Ojczystych im. Tadeusza Kościuszki jest dziedzictwem i efektem siedemdziesięcioletniej pracy wielu pokoleń Polaków, począwszy od emigracji wojennej, w tym: kierowników, nauczycieli, duchowieństwa i ludzi, którzy pracowali charytatywnie na rzecz szkoły. Dzięki ich pracy może szczerzyć się rozwojem i sukcesami. Obecnie liczy ponad 650 uczniów, uczy w niej ponad 50 nauczycieli, wspomaganych przez kilkunastu asystentów i jest jedną z największych tego typu szkół w Europie (Staniaszek, Bniński, Rumun, Ryland, 2010; Podhorodecka, 2013). Celem szkoły jest: „(...) wpojenie uczniom miłości do Polski, polskiej kultury i tradycji oraz wychowanie młodego człowieka, który będzie dumny ze swojego pochodzenia, a jednocześnie będzie wartościowym obywatelem kraju zamieszkania” (Podhorodecka, 2003: 238).

W tym samym roku powstała Szkoła im. K. Chodkiewicza na Croydon założona przez Zarząd Komitetu Kościelnego, któremu przewodniczył ks. Walerian Gajecki (Rush, Ożóg, Trzebiatowska, 2010).

W 1951 r. z inicjatywy ks. Adama Wróbla powstała Szkoła im. A. Mickiewicza (Forest Hill/Lewisham). W 1951 r. rozpoczęła również swą działalność z inicjatywy Towarzystwa Przyjaciół Dzieci i Młodzieży Szkoła im. T. Arciszewskiego na Balham (Podhorodecka, 2003). Po dwóch latach, w 1953 r., na Willesden Green zorganizowano Szkołę im. Marii Konopnickiej (Ross, 2010) oraz Szkołę im. M. Reja na Chiswick (Jakubowska, Pniewska, Podolska, 2004).

W 1956 r. koło Polskiej Macierzy Szkolnej utworzyło Szkołę im. Królowej Jadwigi (Forest Gate/Ilford) (Johnson, Carnell, Bat, Dziadak, 2007). W 1960 r. powstała Szkoła im. Marii Curie-Skłodowskiej na terenie Wimbledon/Putney (Chmielewska, Mytko, Lasocka, Lasocki, Pukrop, Pukrop, 2010; Adamiak-Pawelec, 2012).

Najwięcej uczniów uczęszczało do szkół sobotnich w latach 70. W następnym dziesięcioleciu odnotowano spadek liczby uczniów. W 1973 r. powstała polska szkoła przy Ambasadzie RP – Zespół Szkół im. Lotników Polskich, która została przekształcona w Szkolny Punkt Konsultacyjny im. Lotników Polskich przy Ambasadzie RP. W początkowym okresie była to szkoła przeznaczona dla dzieci ambasadorów polskich przebywających w Wielkiej Brytanii, a po 2004 r. zaczęły uczyć się w niej dzieci emigrantów polskich (Adamiak-Pawelec, 2012).

Przez 56 lat w Londynie funkcjonowało dziewięć szkół sobotnich wspomaganych przez komitety rodzicielskie, parafie, organizacje społeczne, takie jak: PMS, ZNPZ, SPK.

Po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej w 2004 r. nastąpiło wiele zmian, również w oświacie polonijnej. Podejmowane działania w zakresie szkolnictwa polskiego na obczyźnie miały szczególne znaczenie, bowiem wiele polskich dzieci w wieku szkolnym uczęszczało do szkół brytyjskich. Przed emigracją stanęło wy-

zwanie, aby zachować te dzieci dla narodu polskiego, by czuły potrzebę utożsamiania się z kulturą polską (Chwastyk-Kowalczyk, 2015).

Od 2011 roku nastąpił tzw. polski baby boom w Wielkiej Brytanii, co spowodowało ogromny wzrost liczby dzieci w istniejących już szkołach sobotnich (Adamiak-Pawelec, 2012; White, 2011) – w związku z zaistniałą sytuacją szkoły sobotnie musiały dostosować się do nowych potrzeb społeczeństwa polskiego przebywającego na Wyspach. Wiele polskich rodzin zdecydowało się na wyjazd do Londynu, co spowodowało zapotrzebowanie na organizowanie nowych szkół sobotnich, ponieważ w starych zaczęło brakować miejsc. Rodzice musieli oczekiwać w kolejce, aby zapisać dziecko, co było postrzegane jako brak dobrej woli ze strony dyrekcji. Rodzice nie zawsze też chcieli podporządkować się obowiązkowi płacenia za szkołę, rozumieli, że skoro edukacja w Wielkiej Brytanii jest darmowa, to i polskie szkoły nie powinny pobierać opłat. Znaczącym problemem był także zróżnicowany poziom znajomości języka polskiego. Dzieci, które nowo przybyły z Polski, a dla których nauka w szkole angielskiej była katorgą, traktowały szkołę sobotnią jak azyl i schronienie od ciężkiej rzeczywistości, miejsce spotkań koleżeńskich. Młodzi emigranci, przedsiębiorczy rodzice, zakładali nowe szkoły, wzorując się na istniejących szkołach sobotnich. Zmagali się z ogromnymi trudnościami administracyjnymi i finansowymi (Podhorodecka, 2013). Ponadto problemem był brak spójnego programu nauczania, brak podręczników, brak fachowej pomocy przy zakładaniu i prowadzeniu tych placówek oraz problemy bilingwizmu drugiej generacji najnowszych emigrantów, który podejmowany był również na łamach polskiej prasy emigracyjnej (Kaniewska, 2007; Ozimek, 2011; Małolepszy, 2011). W rozwiązywaniu tych trudności pomagała PMS, do której zgłaszano się z prośbą o programy nauczania, podręczniki, pomoce dydaktyczne czy radę (Podhorodecka, 2013).

W latach 2006–2010 powstało kolejnych dziewięć szkół: Polska Szkoła Sobotnia Przedmiotów Ojczystych im. Henryka Sienkiewicza, Polska Szkoła Sobotnia im. Adama Mickiewicza w Enfield, Polska Szkoła Przedmiotów Ojczystych im. Adama Mickiewicza w Leyton, Polska Szkoła Sobotnia im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Highgate, Polska Szkoła Przedmiotów Ojczystych na Streatham, Polska Szkoła Sobotnia im. Jana Brzechwy, Polska Szkoła Przedmiotów Ojczystych im. Jana Pawła II w Newham, Szkolny Punkt Konsultacyjny przy Ambasadzie Rzeczypospolitej Polskiej, Polska Szkoła Sobotnia im. F. Chopina w South Croydon (Adamiak-Pawelec, 2012). Po roku 2010 powstało jeszcze kilka szkół sobotnich, m.in.: Polska Szkoła Sobotnia w Brockley Lewisham, Polska Szkoła Sobotnia im. Świętej Rodziny w Walthamstow, Polska Szkoła Sobotnia Przedmiotów Ojczystych w New Malden Polska Szkoła im. św. Franciszka w Erith-London, Polska Szkoła

Przedmiotów Ojczystych im. Heleny Modrzejewskiej w Hanwell-London, Polska Szkoła Sobotnia im. Jana Kochanowskiego – Northolt, Polska Szkoła im. Prezydenta Ryszarda Kaczorowskiego – Shepherd’s Bush, Polska Szkoła Przedmiotów Ojczystych – Stamford Hill, Polska Szkoła im. Janusza Korczaka – Wembley, Polska Szkoła Sobotnia im. Dywizjonu 303 – Sutton¹.

Szkoły sobotnie organizują się we własnym zakresie. Ustalają swój budżet, statut i regulamin. Opracowują swój program nauczania oraz planują zajęcia pozalekcyjne. Szkoły działają na zasadzie samorządu, a PMS jest tylko organizacją doradczą w sprawach formalnych, tzn. rejestracji szkół, egzaminów, ale nie ingeruje w sprawy wewnętrzne i nie pełni funkcji kuratorium. Nie pełni też roli rozjemcy w przypadku nieporozumień. Działalność szkół jest uzależniona od współpracy z rodzicami. W szkołach działają rady rodziców. W kierowaniu placówką pomaga zarząd, składający się z dyrekcji, pedagogów i rodziców. Do zarządu wchodzi kierownik szkoły (wybierany wśród rodziców), który informuje i dba o potrzeby szkoły. PMS udziela informacji o założeniu szkoły, podstawie programowej, programach nauczania i zaopatrzeniu w podręczniki (Podhorodecka, 2003).

Szkoła jest utrzymywana z opłat rodziców (100 £ za dziecko za jeden semestr, a w roku są trzy semestry). Wydatki szkoły to: czynsz za wynajem klas w szkołach angielskich, wynagrodzenie dla nauczycieli (wynagrodzenie nauczycieli jest minimalne, wystarczające na pokrycie kosztów dojazdu), ubezpieczenie szkoły oraz koszty administracyjne. Niektóre szkoły otrzymują wsparcie finansowe od Ministerstwa Spraw Zagranicznych. Ponadto dostają fundusze od Wspólnoty Polskiej, Fundacji Semper Polonia oraz dotacje ze strony mniejszych fundacji lokalnych. Również rodzice wspierają finansowo szkołę, prowadząc różne imprezy dochodowe.

Polskie szkoły sobotnie funkcjonują tylko w soboty. Lekcje odbywają się w godzinach 9.00–13.00, tylko w nielicznych szkołach lekcje trwają od 9.00 do 15.00. Po południu organizowane są zajęcia pozalekcyjne, takie jak: koła sportowe, harcerstwo, koła zainteresowań itp. Do szkół przyjmowane są dzieci w każdym wieku. Po teście kwalifikacyjnym przydzielane są do poszczególnych grup w zależności od stopnia znajomości języka. Nie wiek decyduje, w której klasie jest uczeń, tylko poziom znajomości języka i wiedza ogólna. W przypadku małych szkół często nauczyciel prowadzi klasę o zróżnicowanym poziomie i dostosowuje metody nauczania do wymogów uczniów.

¹ *Polskie Szkoły*, <https://naszlondyn.co.uk/polskie-szkoly.htm>, dostęp: 10.10.2020. *Polskie Szkoły Sobotnie Zarejestrowane w Polskiej Macierzy Szkolnej*, <https://www.polskamacierz.org/wp-content/uploads/2012/11/lista-szkol4.pdf>, dostęp: 16.10.2020.

W szkołach sobotnich zatrudniani są nauczyciele pod względem kwalifikacji i ukierunkowania przedmiotowego. Każdy nauczyciel musi posiadać dokument o niekaralności. Nauczyciel odpowiedzialny jest za opracowanie programu nauczania, scenariuszy lekcji na cały rok, poziom prowadzonych zajęć, opiekę nad uczniami podczas ich pobytu w szkole, organizowanie obchodów świąt oraz współpracę z rodzicami (Howe, 2016a).

Misją szkół sobotnich było i jest krzewienie kultury polskiej ze szczególnym naciskiem na wychowanie religijne i katechizację. Szkoły sobotnie przekazują polskie dziedzictwo kulturowe, język, historię i religię, pielęgnują polskie tradycje i zwyczaje. Na lekcjach języka polskiego kształcone są wszystkie sprawności językowe (pisanie, czytanie, mówienie i słuchanie). W podstawie programowej zawarte są kryteria osiągnięć dla wszystkich poziomów nauczania języka: A – podstawowego, B – średniego i C – zaawansowanego. Historia i geografia polski na etapie nauczania początkowego są zintegrowane np. z językiem polskim. W klasach starszych przedmioty te realizowane są na osobnych lekcjach. Treści programowe z historii obejmują zagadnienia dotyczące kluczowych wydarzeń z dziejów Polski i ich znaczenia dla Europy i świata. Nauczyciel zwraca uwagę nie na ilość przekazywanej wiedzy (realizacja całego programu w czasie przeznaczonym na naukę jest niemożliwa – tylko soboty), ale na stopień zainteresowania dziecka przedmiotem i nastawienie emocjonalne do historii ojczystego kraju.

Na poziomie początkowym uwzględnia się legendy i opowiadania historyczne, np. *Legenda o trzech braciach (Lech, Czech i Rus)*, *O Popielu i Piaście*, wiadomości o życiu sławnych Polaków, wzbudza zainteresowanie przeszłością naszego narodu. Poziom średni obejmuje znajomość najdonioślejszych wydarzeń z dziejów Polski i czyny wybitnych Polaków, życie włościan, mieszczan, rycerstwa i szlachty, dzieje rozwoju kulturalnego kraju. Poziom wyższy uwzględnia znajomość wydarzeń i wybitnych postaci, ze szczególnym uwzględnieniem walk o niepodległość.

Lekcje geografii mają znaczenie fundamentalne, ponieważ są głównym źródłem wiedzy o Polsce. Zadaniem nauczyciela jest zainteresować krajem ojczystym, a poprzez zestawienie różnic z krajem osiedlenia utrwalać poczucie przynależności narodowej i wzbudzić miłość do ojczyzny. Na poziomie początkowym uwzględniane są takie tematy, jak: „Rodzice moi pochodzą z Polski”, „Polska to moja ojczyzna”, przyswojenie elementów geograficznych: odległość, przestrzeń, wieś, miasto oraz terminów geograficznych niezbędnych w dalszej nauce przedmiotu. Na poziomie średnim uczniowie poznają krajobraz Polski, zyskują znajomość życia i warunków pracy, rozmieszczenie rzek i położenie miast oraz umiejętność znalezienia ich na mapie. Na poziomie wyższym obowiązuje podstawowa znajomość krain Polski, poznanie piękna krajobrazu i bogactw naturalnych, głównych ośrodków

gospodarczych, życia i zajęć ludności, miast wojewódzkich i podziału na województwa. Na poziomie średnim i wyższym zalecano korelację geografii z historią.

W nauczanie religii w szkołach sobotnich zaangażowani są nie tylko katecheci, ale również rodzice, Kościół i szkoła. Program nauczania religii przystosowany jest do nauczania na trzech poziomach szkoły powszechnej oraz jednym na szczeblu szkoły średniej, zależnie od wieku dzieci i posiadanych wiadomości. W nauczaniu religii przestrzegana jest zasada, że wychowanie, kształtowanie charakteru i wdrożenie do życia katolickiego jest celem co najmniej równorzędnym z nauczaniem prawd wiary (Zamecka-Zalas, 2019).

Szkoły sobotnie zawsze prowadziły i nadal prowadzą bardzo intensywną działalność pozalekcyjną. Uczniowie uczestniczą w akademiach z okazji obchodów świąt narodowych i kościelnych, np. Święto Odzyskania Niepodległości, Święto Konstytucji 3 Maja, Święta Bożego Narodzenia, Wielkanocy, Dzień Babci i Dziadka, Dzień Matki, które organizowane są m.in. w Westminster Hall, POSK, Ealing, Fulham, Hammersmith. Ponadto uczniowie uczestniczą w uroczystościach patriotycznych, prelekcjach i wykładach historycznych, w konkursach czytania, odwiedzają wystawy w Instytucie Polskim i Muzeum gen. Sikorskiego w Londynie. Dzieci i młodzież ze szkół sobotnich wystawiają przedstawienia w teatrze dla dzieci „Syrena”, wykorzystując klasykę literatury, np. *Zemstę*, *Balladynę*, *Pana Tadeusza*, *Damy i huzary*. W szkołach działają drużyny harcerskie i zuchowe, chóry i ludowe zespoły taneczne, folklorystyczne, np. zespół folklorystyczny „Karolinka” ze szkoły im. K. Chodkiewicza w Croydon – Crystal Palace (Rush i in., 2010) czy Chór Szkolny „Słowiki” ze Szkoły im. T. Kościuszki na Ealingu (Staniaszek i in., 2010).

Wszystkie te aktywności pełnią ważną rolę w rozbudzaniu świadomości narodowej, dają szkole i rodzicom ogromną szansę na wszechstronne wychowanie dziecka, które jednocześnie związane jest z ogromną odpowiedzialnością. Od samego początku istnienia tych szkół zdawano sobie sprawę, że aby osiągnąć odpowiednie efekty dydaktyczno-wychowawcze, wychować dzieci w sposób patriotyczny, niezbędna jest dobrze zorganizowana współpraca z rodzicami, która nie może sprowadzać się do sporadycznych kontaktów. Wszystkie formy oddziaływania na dziecko musiały być ujęte w pełny, przemyślany i rzetelnie realizowany plan, dokonywać się w atmosferze zaangażowania uczuciowego i silnego związku emocjonalnego zainteresowanych stron (Obiorek, 1985).

Według George’a Saundersa „Wielu rodziców (...) oczekuje, że szkoła nauczy dziecko płynnie mówić i czytać, powiedzmy, przez trzy godziny w każdą sobotę. Szkoły sobotnie będą odnosić pożądane sukcesy tylko wtedy, gdy rodzice będą uważali je za pomoc w nauce, a nie jedyny sposób na naukę języka” (Saunders, 1984: 239).

W momencie posłania dziecka do szkoły rodzice stają się członkami Komitetu Rodzicielskiego, tworząc w ten sposób wspólnotę. Rodzice angażują się w różne formy współpracy ze szkołą, takie jak: udział w wywiadówkach, pomoc dzieciom w przygotowaniu się do lekcji, pełnienie dyżurów podczas przerw szkolnych, wspieranie organizacji akademii i uroczystości szkolnych, udział w Zarządzie Koła Rodzicielskiego. Ponadto rodzice angażują się w zbieranie funduszy na prowadzenie szkoły przez organizowanie festynów, bali karnawałowych, dożynkowych, zabaw tanecznych, barbeque z pieczeniem kiełbasek, kiermaszy ciast i świątecznych ozdób. Komitet Rodzicielski organizuje przyjęcia dla dzieci z okazji Świętego Mikołaja, Choinki, Dnia Dziecka czy Pierwszej Komunii Świętej (Staniaszek i in., 2010).

Przed świętami Bożego Narodzenia w szkołach sobotnich organizowane są tzw. *workshops*, gdzie zaproszeni rodzice opowiadają dzieciom o polskich tradycjach lub wykonują dekoracje na choinkę, a przed Świętami Wielkanocnymi uczniowie, razem z rodzicami, biorą udział w dekorowaniu pisanek (Zamecka-Zalas, 2019).

Działalność polskich szkół przedmiotów ojczystych jest bardzo ważnym elementem wychowania polskiego dziecka, które wrasta w dwu- lub wielokulturowość, staje się dwu- lub wielojęzyczne. Szkoła umożliwia kontakt z innymi polskimi rówieśnikami i pomaga w ten sposób w budowaniu poczucia przynależności do wspólnoty, którą łączy wspólny język, pochodzenie, tradycje, kultura oraz tworzy trwałe podstawy do kształtowania w uczniach poczucia tożsamości narodowej.

Dzięki polskim szkołom sobotnim dzieci doskonają język polski, poznają polską historię i geografę, przygotowują się do państwowych egzaminów z języka polskiego, zaczynają władać językiem na wielu poziomach i są wprowadzane w polskie socjolingwistyczne otoczenie. Aktywnie uczestniczą w grupach harcerskich, zespołach ludowych, chórach szkolnych. Mają kontakt z polskim środowiskiem i polską kulturą. Szkoły wdrażają do uczestniczenia w życiu społeczności, działaniu grupowym, gdzie dzieci nie tylko uczą się od rówieśników, ale również poznają zasady obcowania z nimi, współdziałania w zespole, szacunku dla rówieśników i dorosłych (Howe, 2016a).

Te wszystkie doświadczenia to ogromny atut życiowy i polskie rodziny to doceniają. Niestety nie we wszystkich szkołach sobotnich na terenie Wielkiej Brytanii tak jest. Oto fragment wypowiedzi nauczycielki z jednej z polskich szkół sobotnich:

I jeszcze jedna kwestia, na którą chciałabym zwrócić uwagę – różnice w funkcjonowaniu szkół londyńskich i w tych najstarszych polonijnych ośrodkach, gdzie szkoły mają wieloletnią tradycję a tych zupełnie nowych. Gdy Państwo w Londynie macie problemy z nadmiarem dzieci aplikujących do szkół (konieczność tworzenia list rezerwowych dla dzieci

oczekujących na miejsce), my w nowo tworzących się szkołach i polonijnych ośrodkach mamy problem z przekonaniem rodziców do idei szkoły polskiej w ogóle i każde nowe dziecko jest naszym wielkim sukcesem. Rodzice w tych nowych ośrodkach polonijnych mają jakąś mniejszą świadomość potrzeby tworzenia polskich szkół – dla nich najważniejsze jest, by dziecko nauczyło się języka angielskiego i w jak największym stopniu zasymilowało z dziećmi brytyjskimi. Dopiero za kilka lat uświadomią sobie, że dziecko po polsku nie mówi, nie pisze i że trzeba jednak do polskiej szkoły wysłać (...) (Podhorodecka, 2013: 119).

Podsumowanie

Szkoły sobotnie istnieją w Wielkiej Brytanii od 70 lat. Przez te lata przechodziły swoje wzloty i upadki, ale trwają nadal. Zasługą tych szkół jest wychowanie kilku pokoleń Polaków, urodzonych i wykształconych w Wielkiej Brytanii, wrosniętych w społeczeństwo angielskie, którzy są świadomi swoich korzeni oraz dumni ze swojego pochodzenia. Absolwenci tych szkół przez lata byli widoczni w różnych dziedzinach życia polonijnego. Pracowali w organizacjach społecznych, w komitetach parafialnych, w harcerstwie, zarządach kół rodzicielskich (Podhorodecka, 2013).

Pomimo wielu sukcesów w swej długoletniej działalności szkolnictwo polskie za granicą borykało się i nadal się boryka z wieloma trudnościami (Chwastyk-Kowalczyk, 2014). Przed szkolnictwem polskim w Wielkiej Brytanii stoi wiele zadań i problemów do rozwiązania, m.in.: zorganizowanie opieki nad polskimi dziećmi, które do polskiej szkoły nie chodzą, zachęcanie nauczycieli, rodziców i społeczników do zakładania szkół sobotnich wszędzie tam, gdzie ich jeszcze nie ma, znalezienie funduszy na opłacenie stale rosnących kosztów wynajmu budynków szkolnych, zainteresowanie władz angielskich swoją działalnością w celu zdobycia środków materialnych, prowadzenie lekcji w taki sposób, aby zaspokajać różnorodne potrzeby uczniów, zarówno tych urodzonych w Wielkiej Brytanii, jak i tych, którzy stale przyjeżdżają z Polski (Podhorodecka, 2013).

Osoby zaangażowane w prowadzenie polskich szkół sobotnich w Wielkiej Brytanii są świadome pomocnych działań ze strony kraju, uczestniczą w pracach gremiów doradczych powołanych przez instytucje krajowe. Niestety działania te są niewystarczające dla potrzeb i oczekiwań diaspory.

Poza kwestiami finansowymi problemem jest brak właściwych programów nauczania, podręczników w formie książkowej, przygotowanych z myślą o dziecku polskim za granicą (z uwzględnieniem specyfiki kraju zamieszkania) oraz konieczność różnorodnych szkoleń dla nauczycieli.

Bibliografia

- Adamiak-Pawelec E. (2012), *Leksykon nauczycieli polskich szkół przedmiotów ojczystych w Londynie w latach 1950–2010*, Lublin.
- Chmielewska D., Mytko D., Lasocka M., Lasocki L., Pukrop P., Pukrop V. (2010), *50-lecie Polskiej Szkoły Przedmiotów Ojczystych im. Marii Skłodowskiej-Curie. Księga Jubileuszowa*, PSpO im. M. Skłodowskiej-Curie, Londyn–Putney.
- Chmielewski W. (2015), Zrzeszenie Nauczycieli Polaków w Wielkiej Brytanii wobec Kraju (1941–1946), *Przegląd Historyczno-Oświatowy*, 3–4, s. 126–147.
- Chwastyk-Kowalczyk J. (2014), *Obraz edukacji Polaków na obczyźnie na łamach czasopism emigracyjnych*, Kielce.
- Chwastyk-Kowalczyk J. (2015), Polskie szkoły prywatne w Wielkiej Brytanii po 1947 roku w świetle doniesień prasowych, *Przegląd Historyczno-Oświatowy*, 1–2, s. 136–154.
- Chwastyk-Kowalczyk J. (2017), Polskie czasopisma emigracyjne wspierające edukację w Wielkiej Brytanii w latach 1946–2017, *Przegląd Historyczno-Oświatowy*, 1–2, s. 133–153.
- Edwards J. (2013), *Bilingualism and Multilingualism: Some Central Concepts*, [w:] T.K. Bhatia, W.C. Ritchie (red.), *The Handbook of Bilingualism and Multilingualism*, Oxford.
- Goławski M. (1951), *Organizowanie nauczania przedmiotów ojczystych w Londynie*, marzec 1951, mps, praca niepublikowana.
- Goławski M. (red.) (1970), *XX-ecie Szkoły Przedmiotów Ojczystych im. S. Żeromskiego przy Kole 11 (Środkowy Wschód)*, Koło 11 (Środkowy Wschód), Londyn.
- Howe B. (2016a), *Edukacja za granicą – szkoły polskie i angielskie*, [w:] K. Zechenter (red.), *Po polsku na Wyspach. A Guide for Parents of Bilingual Children*, Londyn, s. 85–105.
- Howe B. (2016b), *Polish Education in the United Kingdom*, [w:] K. Zechenter (red.), *Po polsku na Wyspach. A Guide for Parents of Bilingual Children*, Londyn, s. 107–110.
- Jakubowska M., Pniewska D., Podolska D. (red.) (2004), *50 lat Szkoły Przedmiotów Ojczystych im. Mikołaja Reja Chiswick 1953/1954–2003/2004*, SPO im. M. Reja, Londyn.
- Johnson A., Carnell E., Bat A., Dziadak M. (red.) (2007), *50 lat Polskiej Szkoły Przedmiotów Ojczystych im. Królowej Jadwigi*, Koło PMS Forest Gate/Ilford, Londyn.
- Kaniewska M. (2007), W domu po polsku czy po angielsku, *Nowy Czas*, 9(20), s. 4–6.
- Kondracki T. (1996), *Historia stowarzyszenia Polskich kombatantów w Wielkiej Brytanii 1946–1996*, Londyn.
- Małolepszy R. (2011), Tak się uczy Polak mały, *Nowy Czas*, 19(176), s. 2–4.
- Obiorek S. (1985), Dom – szkoła – rodzice, *Słowo Ojczyste*, 1, s. 3–4.
- O’Driscoll B. (red.) (2010), *60-lecie Polskiej Szkoły Przedmiotów Ojczystych pw. Matki Boskiej Częstochowskiej. Londyn–Devonia 1950–2010*, SPO im. Matki Boskiej Częstochowskiej, Londyn.
- Ozimek M. (2011), Podarujmy swoim dzieciom dwujęzyczność, *Nowy Czas*, 9(166), s. 4–6.
- Podhorodecka A. (2003), *W służbie oświacie. 50 lat Polskiej Macierzy Szkolnej 1953–2003*, Londyn.
- Podhorodecka A. (2013), *Ostatnie dziesięciolecie. Historia Polskiej Macierzy Szkolnej 2003–2013*, Londyn.
- Polskie Szkoły*, <https://naszylondyn.co.uk/polskie-szkoly.htm>, dostęp: 10.10.2020.
- Polskie Szkoły Sobotnie Zarejestrowane w Polskiej Macierzy Szkolnej*, <https://www.polskamacierz.org/wp-content/uploads/2012/11/lista-szkol4.pdf>, dostęp: 16.10.2020.
- Radzik T. (1991a), *Szkolnictwo polskie w Wielkiej Brytanii po II wojnie światowej*, Lublin.

- Radzik T. (1991b), *Z dziejów społeczności polskiej w Wielkiej Brytanii po drugiej wojnie światowej (1945–1990)*, Lublin.
- Radzik T. (1992), *Zrzeszenie Nauczycielstwa Polskiego Zagranicą w latach 1941–1991*, Lublin.
- Ross G. (red.) (2010), *Polska Szkoła im. Marii Konopnickiej Willesden*, SPO im. Marii Konopnickiej, Londyn.
- Rush E., Ożóg A., Trzebiatowska B. (red.) (2010), *60-lecie Szkoły im. K. Chodkiewicza w Croydon – Crystal Palace 1950–2010*, SPO im. K. Chodkiewicza, Londyn.
- Saunders G. (1984), *Bilingual Children: Guidance for the Family*, Clevedon.
- Staniaszek N., Bniński M., Rumun A., Ryland A. (red.) (2010), *60 lat Polskiej Sobotniej Szkoły Przedmiotów Ojczystych im. T. Kościuszki. Ealing, Londyn*, UK, Polish Parent's Association, Londyn.
- Stochniół H. (2016), *Rola rodziców i opiekunów w wychowaniu w warunkach współczesnej migracji*, [w:] K. Zechenter (red.), *Po polsku na Wyspach. A Guide for Parents of Bilingual Children*, Londyn, s. 55–77.
- White A. (2011), *Polish Families and Migration Since EU Accession*, Bristol.
- Zamecka-Zalas O. (2016a), Rola rodziny w wychowaniu ojczystym dziecka na obczyźnie na przykładzie Wielkiej Brytanii (w latach 1945–1989), *Wychowanie w Rodzinie*, t. XIV, s. 231–249.
- Zamecka-Zalas O. (2016b), *Współpraca rodziny i szkoły w zakresie wychowania ojczystego dziecka w szkołach sobotnich w Wielkiej Brytanii*, [w:] O. Zamecka-Zalas, I. Kiełtyk-Zaborowska (red.), *Obraz rodziny i szkoły w ujęciu interdyscyplinarnym*, Piotrków Trybunalski.
- Zamecka-Zalas O. (2017), *Rola polskich struktur instytucjonalno-organizacyjnych w podtrzymywaniu i rozwijaniu świadomości narodowej społeczeństwa polskiego na uchodźstwie*, [w:] A. Ciążela, S. Jaronowska (red.), *Transgresja jako motyw refleksji nad wychowaniem*, Warszawa.
- Zamecka-Zalas O. (2018), Rola rodziców i szkoły w edukacji dzieci na emigracji na przykładzie Polskiej Szkoły Przedmiotów Ojczystych im. Tadeusza Kościuszki w Londynie, *Wychowanie w Rodzinie*, t. XVIII, s. 203–223.
- Zamecka-Zalas O. (2019), *Polskie szkoły przedmiotów ojczystych w Wielkiej Brytanii w latach 1948–1989*, Piotrków Trybunalski.

